

*Жовковська Т.Т.,**к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,
Тернопільський національний економічний університет**Шостаковська А.В.,**к.е.н., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг*

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті проаналізовано статистичні дані, які свідчать про дуже низьку інноваційно-технологічну активність промислових підприємств. Доведено необхідність глибоких зрушень у сфері оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інноваційно-технологічних процесів на рівні підприємства.

Ключові слова: промислові підприємства, аналіз, якість, розвиток, промисловий сектор економіки, ефективність, структура, господарська діяльність.

Постановка проблеми. Дослідженню та оцінці тенденцій розвитку економіки України не одне десятиліття приділяють увагу багато вітчизняних спеціалістів та вчених. При цьому тенденції розвитку економічних показників різняться за своїми характеристиками та оцінками. Одні економісти вважають недосконалими економічні реформи, які проводить уряд України, інші – зауважують на переважності енергосировинного та ресурсного наповнення ВВП, а даний факт не лише не стимулює оптимізацію в розпорядженні ресурсами, а лише поглиблює відсталість економіки за техніко-економічним наповненням та стримує розвиток вітчизняної економіки у цілому. Постійні дискусії спеціалістів за цією темою викликають пошук відповіді на питання про якісний розвиток економіки держави.

Погляд на вирішення питання про якісний розвиток економіки є багатоаспектним через те, що якість розвитку не може відбуватися без підвищення якості факторів виробництва. Частіше за все якісний розвиток базується на зростанні кількісних показників, фундаментом чого є кількісне зростання факторів виробництва постійної якості та продуктивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним аспектам питань інноваційно-технологічної активності промислових підприємств було присвячено низку вітчизняних та зарубіжних наукових праць таких провідних учених, як А.М. Александров, І.О. Бланк, А.І. Даниленко, І.С. Грозний, А.Г. Загородній, С.Я. Огородник, В.М. Опарін, О.Р. Павлюк, Л.І. Федулова, М.В. Шарко та ін.

За словами Л.І. Федулової, проблеми науково-технічної та інноваційної діяльності мають комплексний характер. У цій сфері пріоритетним завданням є визначення оптимального співвідношення в обсягах фінансових ресурсів, які спрямовуються на реалізацію окремих стадій придбання, використання і створення нового знання [1, с. 38].

За твердженням М.В. Шарко, модель формування національної інноваційної системи України повинна включати систему фінансування інновацій [2, с. 29].

Актуальність дослідження проблем інноваційно-технологічної активності промислових підприємств їх інноваційного розвитку є безперечною, що потребує ґрунтовного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Висновок багатьох сучасних економічних спеціалістів зводиться до низької якості розвитку економіки України, про що свідчать негативні структурні зрушення (наприклад, поступове підвищення частки енергосировинних галузей у загальних показниках обсягів експортної продукції з 86% у 2010 р. до 92% у 2016 р., а також зниження питомої ваги експорту товарів із високою питомою доданою вартістю відповідно з 18,6% до 7,4%), переважання факторів зростання зовнішнього попиту на енергосировинні ресурси (може забезпечувати більше 60% приросту ВВП).

Суперечливі тенденції спостерігаються в динаміці промислового сектора економіки України. Особливостями розвитку промислових підприємств є нестійкість темпів зростання (щорічні коливання в значному діапазоні) і міжгалузева незбалансованість зростання.

Українська промисловість тільки почала долати кризу 2008 р. та повертатися до показників докризового рівня, як стала політична криза 2013 р., яка погіршила всі найоптимістичніші прогнози (табл. 1).

Ще до кризи 2008 р. особливо швидкими темпами розвивалося машинобудування (зростання у 4,4 рази), обробка з деревини і виробів із деревини (у 7,7 рази), целюлозно-паперове виробництво й видавнича справа (у 4,4 рази), виробництво харчових продуктів (у 3,2 рази) [2].

Наявна неефективна структура та висока енергоємність підприємств промислового сектора в Україні, постійне зростання цін на енергоносії стимулюють керівництво національних підприємств відкривати нові способи поліпшення ефективності господарської діяльності. За відсутності можливості впровадження систем технологічної модернізації виробництва керівництво більшості галузей економіки провело найлегший спосіб – це банальне підвищення цін. Із 2005 по 2016 р. індекс цін виробників промислової продукції збільшився у 5,6 рази (табл. 2) [3].

Обсяг експорту складається переважно з матеріало- й енергосировинної продукції низького рівня переробки, а імпорт – навпаки, з високотехнологічної продукції поглибленої переробки й товарів кінцевого споживання, такої як: мінеральні продукти (37,9%), газ природний (23,2%), механічне устаткування (14,1%) тощо (табл. 3) [4].

Сировинний характер вітчизняного промислового виробництва, орієнтованого переважно на задоволення потреб експорту, зробив промисловість і національну економіку загалом надзвичайно залежними від коливання зовнішніх ринків, при-

Таблиця 1

Індекси промислової продукції, %

Вид діяльності	Роки												
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
1. Промисловість	187,4	193,2	205,2	226,1	219,1	154,3	111,2	115,6	112,3	110,7	111,6	112,0	
2. Добувна промисловість	120,8	126,1	133,4	137,0	133,7	111,2	103,7	112,4	110,1	102,4	103,7	109,6	
3. Переробна промисловість	118,9	125,5	139,7	167,7	159,2	169,5	113,9	115,9	115,0	112,5	110,4	113,8	
3. Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	129,4	160,8	186,9	115,5	112,7	191,4	103,2	103,5	103,0	101,4	102,1	106,3	
4. Легка промисловість	206,2	206,8	202,9	203,7	196,8	137,4	108,9	110,6	110,2	106,7	108,4	111,4	
5. Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра й виробів із хутра	200,8	206,0	196,2	195,6	183,8	124,1	109,5	112,3	112,0	108,3	106,1	107,4	
6. Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	207,1	190,4	210,0	215,6	226,6	181,8	10,3	11,1	10,9	10,1	11,5	12,7	
7. Обробка деревини й виробництво виробів із деревини	161,7	151,7	128,4	167,2	140,9	155,0	109,6	113,4	112,4	109,7	110,8	112,7	
8. Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	121,5	162,4	199,7	142,1	174,3	170,0	102,8	104,2	103,9	100,9	102,3	103,5	
9. Хімічна і нафтохімічна промисловість	171,2	188,0	194,0	206,1	193,3	131,6	122,5	129,4	128,7	120,5	119,5	121,3	
10. Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	187,3	214,1	241,5	282,3	294,4	162,8	108,5	110,6	109,9	107,5	109,1	110,5	
11. Металургійне виробництво й виробництво готових металевих виробів	180,4	177,7	193,5	209,6	187,4	114,3	112,2	121,5	120,8	119,4	120,1	121,9	
12. Машинобудування	188,1	108,5	144,9	143,6	181,7	130,3	136,1	140,2	140,0	138,8	136,1	138,2	
13. Виробництво і розподіл електроенергії, газу та води	112,2	115,5	123,2	127,2	124,0	102,3	109,5	116,1	114,9	110,0	113,8	115,9	

Таблиця 2

Індекси цін виробників промислової продукції в 2005–2016 рр. (грудень до грудня попереднього року), %

Вид діяльності	Роки												
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
1. Промисловість	124,1	109,5	114,1	123,3	123,0	118,7	114,2,9	100,3	101,7	131,8	125,4	135,7	
2. Добувна промисловість	126,0	127,7	120,6	127,3	122,3	94,1	144,1	147,3	120,6	119,3	120,1	122,3	
3. Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	106,6	107,9	107,4	124,8	116,5	112,9	115,9	117,5	115,3	116,7	117,8	117,9	
4. Легка промисловість	106,8	102,8	106,0	106,7	116,7	107,5	111,2	113,6	107,6	107,1	107,3	107,5	
5. Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	177,9	103,3	109,4	150,4	84,4	130,5	142,1	147,2	138,5	139,5	140,1	140,3	
6. Хімічна і нафтохімічна промисловість	116,0	109,7	121,4	125,7	125,2	113,8	111,9	114,6	111,2	112,0	112,4	113,5	
7. Металургійне виробництво і виробництво готових металевих виробів	137,1	106,9	118,1	122,2	119,2	104,3	125,8	129,7	105,9	108,5	110,2	112,5	
8. Машинобудування	113,7	105,6	106,0	111,9	122,0	103,6	110,7	115,3	103,2	109,7	110,3	112,5	
9. Виробництво і розподіл електроенергії, газу та води	113,0	113,1	123,4	120,9	142,2	101,3	118,7	121,7	102,3	104,5	108,7	110,6	

Таблиця 3

Товарна структура імпорту України в 2005–2012 рр.

Назва товарної групи	Роки											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Всього, млн. дол. США	288997	36136	45039	60618	85535	49774	53899	58992	54245	54180	57239	58953
2. Всього, %, із них:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
3. сільгоспродукція	3,1	3,5	3,3	3,3	4,4	7,1	6,8	7,9	6,5	6,8	6,9	7,3
4. готові харчові продукти	3,5	4,0	3,7	3,4	3,1	4,4	5,6	6,8	5,6	5,9	6,1	6,5
5. мінеральні продукти	37,4	32,0	30,0	28,4	29,7	35,3	37,9	41,0	38,2	39,1	40,2	41,5
6. газ природний	12,4	10,9	10,6	10,8	11,1	21,0	23,2	25,6	23,4	24,1	24,9	25,3
7. нафта й продукти її перегонки	18,5	15,9	15,2	12,5	12,2	10,3	11,9	14,2	12,0	12,6	13,2	13,9
8. продукція хімічної і пов'язаних із нею галузей промисловості	7,8	8,6	8,6	8,8	8,1	11,5	13,8	14,6	13,5	13,2	14,0	14,7
9. деревина й вироби з деревини	3,3	3,4	3,2	3,1	2,7	0,6	1,0	1,1	0,6	0,8	0,9	1,0
10. текстиль й вироби з текстилю	3,4	3,9	3,0	2,5	2,5	3,2	4,1	4,5	3,2	4,0	4,1	4,3
11. чорні метали й вироби з чорних металів	4,0	4,7	5,0	5,4	5,6	3,7	3,9	4,7	3,6	3,8	3,9	4,2
12. інші недорогоцінні метали й вироби з них	2,1	2,1	2,4	2,4	1,9	2,1	2,8	2,9	2,1	2,3	2,4	2,6
13. механічне устаткування; машини й механізми, електроустаткування й їх частини; пристрої для запису або відтворення зображення і звуку	16,4	17,5	17,5	17,5	15,6	12,7	14,1	16,7	12,3	12,9	13,0	13,7
14. транспортні засоби	8,6	8,9	11,4	13,6	14,1	5,2	6,1	7,9	5,3	5,0	5,3	5,9
15. інші	10,4	11,4	11,9	11,6	12,3	14,2	14,9	16,3	12,0	12,3	14,1	14,6

родно стимулюючи при цьому розвиток внутрішнього ринку споживання.

Однією з причин такого становища можна назвати те, що в Україні зберігається тенденція до зменшення питомої ваги промислових підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність.

Так, у 2016 р. кількість упроваджених нових технологічних процесів у промисловості України становила лише 1 419, заходи щодо впровадження інновацій здійснювали тільки 11,5% підприємств, тоді як у промислово розвинутих країнах цей показник становить 30–70%.

За даними Держкомстату [5], у 2016 р. впровадженню інновацій приділяли увагу 793 підприємства, серед них 397 підприємств застосовували нові технологічні процеси, що на 101 підприємство більше, ніж у попередньому році (1 327), серед них маловідходних і ресурсозбережних – 634; 511 підприємствами було введено 2 113 найменувань нових інноваційно орієнтованих видів продукції, серед них 548 – нові типи машин, устаткування, апаратів, приладів тощо.

Кількість упроваджених нових технологічних процесів у 2016 р. зменшилася проти попереднього року (рис. 1). Позитивним є те, що зростає частка маловідходних ресурсозберігаючих технологій у загальній їх кількості.

Якщо в 2010 р. кожен третій упроваджений технологічний процес був ресурсозберігаючим, то в 2012 р. – кожен другий. У структурі загальних інноваційних витрат спостерігається збільшення витрат підприємств на придбання нових технологій, частка яких зростає з 2,6% у 2011 р. до 3% у 2012 р., а також збільшення частки витрат на придбання машин та обладнання, інших основних фондів, пов'язаних із упровадженням інновацій, з 57% у 2011 р. до 69% у 2012 р. (рис. 2).

Висновки. Як видно, статистичні дані свідчать про дуже низьку інноваційно-технологічну активність промислових підприємств. Становище, що склалося, дає розуміння необхідності глибоких зрушень у сфері оновлення матеріально-технічної бази, що зумовлює потребу вивчення питань, пов'язаних із формуванням нових методичних підходів до вирішення проблеми впровадження інноваційно-технологічних процесів на рівні підприємства, що, своєю чергою, дасть змогу підвищити конкурентоспроможність країни загалом.

Інноваційно-технологічний розвиток промисловості є одним із ключових факторів стійкого економічного зростання країни й робить комплексний вплив на розвиток інших галузей економіки.

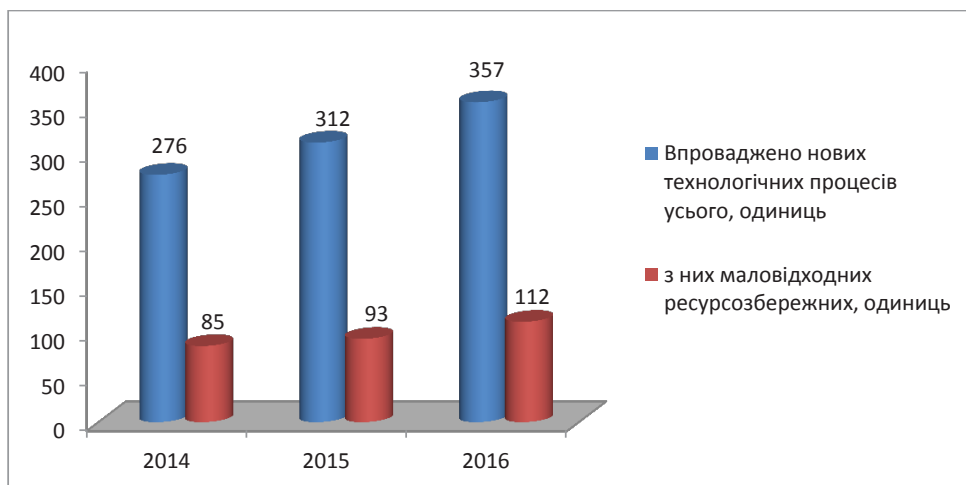

Рис. 1. Динаміка впровадження нових технологічних процесів [6]

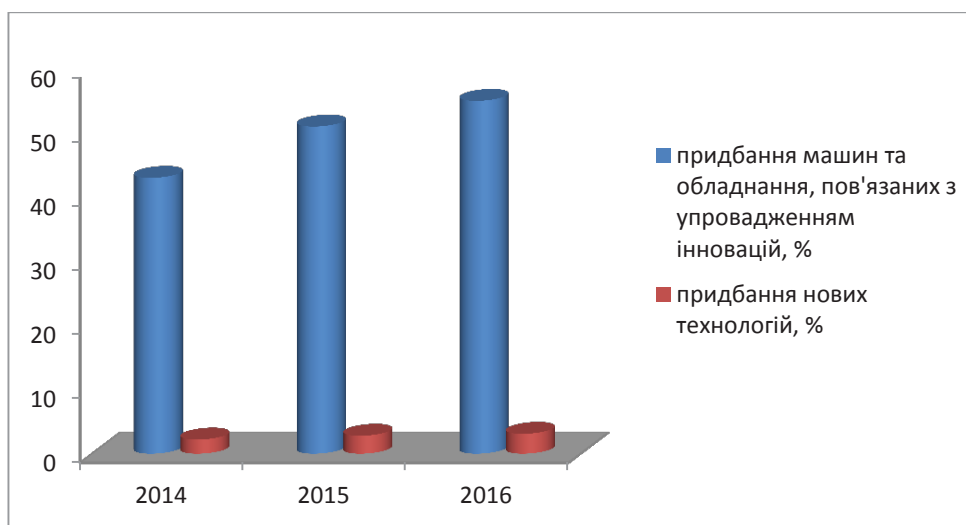

Рис. 2. Інноваційна активність промислових підприємств у загальній сумі витрат [6]

Література:

1. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/>.
3. База даних «Сміда». URL: <https://smida.gov.ua/>.
4. Андрущенко І.С. Концептуальні положення щодо життєздатності підприємств промислового сектору економіки України. Модернізація та структурна трансформація соціально-економічної системи України: комунальна контентна організації виробництва промислового підприємства: монографія / за ред. О.В. Покатаєвої, Г.Ю. Кучерової. Запоріжжя: КПУ, 2015. С. 423–431.
5. Офіційний сайт Державного служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Матеріали круглого столу «Економічна безпека України: проблеми та перспективи». URL: www.niss.gov.ua.
7. Грозний І.С. Теорія і практика управління якістю розвитку промислових підприємств на основі когерентного підходу: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2014. 300 с.
8. Жилінська Л.О., Доценко В.В. Теоретичні засади до управління життєздатністю промислових підприємств. Економіка та управління. 2016. № 3.

Жовковская Т.Т., Шостаковская А.В. Анализ инновационно-технологической активности промышленных предприятий

Аннотация. В статье проанализированы статистические данные, которые свидетельствуют об очень низкой инновационно-технологической активности промышленных предприятий. Доказана необходимость глубоких сдвигов в сфере обновления материально-технической базы, внедрения инновационно-технологических процессов на уровне предприятия.

Ключевые слова: промышленные предприятия, анализ, качество, развитие, промышленный сектор экономики, эффективность, структура, хозяйственная деятельность.

Zhovkovska T.T., Shostakovska A.V. Analysis of innovation and technological activity of industrial enterprises

Summary. The article analyzes statistical data, which testify to the very low innovation and technological activity of industrial enterprises. The necessity of deep changes in the field of updating the material and technical base, introduction of innovation and technological processes at the enterprise level is proved.

Keywords: industrial enterprises, analysis, quality, development, industrial sector of economy, efficiency, structure, economic activity.